

Raittiusnuoren kokemukset ja raittiusliikkeen kriisi

Ilkka Arminen

Vielä toisen maailmansodan jälkeen raittiusnuorisotoiminta oli vahvoilla. Postikyselytutkimuksessa (Arminen & Koskimäki 1986) 15 % vuonna 1939 syntyneistä ilmoitti osallistuneensa raittiusliikkeen järjestämään nuorisotoimintaan. Vaikka pieneen otokseen pohjautuva postikysely on epätarkka ja arveluttava mittari, niin oikeastaan nuorten osuutta ei voi pitää yllätyksenä. Vuonna 1947 osallistui Raittiuden Ystävien toimintaan ennätysmäärä aikuisia, noin 37 000, ja Suomen Sosialidemokraattisen Raittiusliiton jäsenmäärä oli samansuuruinen. Koko raittiusliikkeen jäsenmäärä oli yli 90 000, eivätkä jäsenyydet vielä tällöin olleet pelkästään paperilla (Koskimäki 1987). Liikkeen oman kirjanpidon mukaan toimintaan osallistuvia nuoria oli pitkälle toistasataatuhatta aina 1970-luvulle asti (vrt. Bruun 1972, 180—223).

Raittiusliikkeen merkitystä kasvattajana ei voinut väheksyä. Paitsi koulussa tapahtuvan opetuksen kautta raittiusliike vaikutti harrastustoiminnallaan reilusti yli kymmenesosaan kasvuikäisistä. Mutta vuonna 1961 syntyneistä enää 6 % ilmoitti osallistuneensa raittiusliikkeen järjestämään nuorisotoimintaan. 1960-luvun aikana raittiusnuorisotoiminnan suosio ja toimintaa järjestävien paikallisyhdistysten määrä romahtivat (taulukko 1).

Taulukosta 1 käy lisäksi ilmi, kuinka Raittiuden Ystävien nuorisotyön luonne muuttui kahdessakymmenessä vuodessa. Vuonna 1952 toivonliitot ja nuorisokerhot muodostivat yhteensä lähes 80 % toiminnasta, mutta 1972 ei toimivia toivonliittoja enää ollut yhtäkään ja nuorisokerhojenkin osuus oli kutistunut alle viidennekseen. Nuorisotyön muodoista toivonliitot olivat selkeimmin omistautuneet ehdottoman raittiuden asialle. Niiden perustaminen oli pantu alulle jo 1800-luvun lopulla, ja alkua ajoista asti niiden asian olivat ottaneet omakseen erityisesti kansakoulunopettajat (ks. Rau-

tiainen 1931 & 1936). Loppua kohti toivonliitot alkoivat huveta samaa tahtia kuin kaksio-pettajaiset kyläkoulutkin. Viimeisen naulan niiden arkkuun löi peruskoulu-uudistus.

1970-luvulle tultaessa raittiusnuorisotoiminta oli uudistunut sen hengen mukaisesti, jonka perusteet oli jo laskenut Uno Tuomisen johtama vuoden 1951 raittiustyökomitean mietintö. Raittius oli haluttu kapean moraalisen käsitteen sijasta määritellä laavammin terveeksi, luonnolliseksi ja myönteiseksi, väkijoumista vapaaksi elämäntavaksi (ks. Kirsi & Piispa 1985, 14—18). Samassa mietinnössä nuorisotoiminnan tavoitteiksi määriteltiin ”myönteisten virikkeiden tarjoaminen kasvuikäisille nuorille ja yleinen kulttuuriharrastusten edistäminen”. Käytännössä oli paikallistalossa näiden tavoitteiden mukaiseen nuorisotoimintaan päädytty vasta 1970-luvulle tultaessa. Samalla oli raittiuden rooli nuorisotyössä tullut epäselväksi.

Vuonna 1972 nuorisotoiminnan pääosan muodostivat urheiluseurat ja partiot. Muu nuorisotoiminta koostui lähinnä erilaisista harrastuskerhoista, jotka vaihtelivat tanhu- ja lausuntaryhmistä näytelmäpiireihin ja moottori-kerhoihin. Yhteistä erityyppisille nuorisotoi-

Taulukko 1. Raittiuden Ystävät r.y:n paikallisyhdistysten järjestämä nuorisotoiminta, % kerhoista

	1952	1962	1972
partio	20	20	20
nuorisokerho	35	17	16
toivonliitto/pyhäkoulu	40	16	—
urheiluseura	—	19	33
muu	5	28	31
yhteensä	100	100	100
N	(98)	(127)	(70)
yhdistyksiä	85	76	45
osallistuneita	4 484	4 922	2 185

Lähde: Arminen & Koskimäki 1986, 5.

Taulukko 2. Nuorisotoimintaan osallistuminen oman ilmoituksen mukaan, % vastanneista ikäryhmittäin

	n. v. 1939 syntyneet	n. v. 1950 syntyneet	n. v. 1961 syntyneet	yht.
otos: Raittiuden Ystävät r.y:n nuorisotoimintaan osallistuneet				
— osallistunut raittiusliikkeen järjestämään nuorisotoimin- taan	76	62	52	64
— osallistunut muuhun nuori- sotoimintaan	11	27	37	24
— ei osallistunut	13	11	11	12
yhteensä	100	100	100	100
N	(87)	(82)	(75)	(244)
vertailuryhmä				
— osallistunut raittiusliikkeen järjestämään nuorisotoimin- taan	15	12	6	10
— osallistunut muuhun nuori- sotoimintaan	51	58	55	55
— ei osallistunut	34	30	39	35
yhteensä	100	100	100	100
N	(103)	(104)	(139)	(346)

Lähde: Arminen & Koskimäki 1986, 25.

minnoille oli se, ettei niillä enää sinänsä ollut mitään luontaista yhteyttä perinteisempään raittiusihanteeseen. Toki ne olivat raittiusliikkeen itse nuorisotyön tavoitteeksi asettamia hyviä harrastuksia.

Samanaikaisesti osallistujien identifioitumisessa tapahtui muutos. 1950-luvulla Raittiuden Ystävien nuorisotoimintaan osallistuneista lähes 80 % muisti ja mielsi osallistuneensa raittiusliikkeen järjestämään nuorisotoimintaan. 1970-luvulla osallistuneista enää vain noin puolet arvioi toiminnan kytkeytyneen raittiuteen (taulukko 2). Taulukon pohjalta raittiusnuorisotoiminnassa tapahtuneet muutokset voi kiteyttää kahteen tapahtumasarjaan. Ensinnäkin raittiusnuorisotoimintaan osallistuvien määrä on laskenut voimakkaasti, ja toiseksi toiminnan luonne on muuttunut siinä määrin, ettei se enää osallistujien mielessä yhdisty raittiuteen. Eli toiminta on marginalisoitunut ja muuttunut luonteeltaan yleiskulttuuriseksi harrastelemiseksi.

Tämänhetkisestä raittiusuuden luonteesta saa osuvan kuvan Tapio Kirsin ja Matti Piispan raittiusviikkotutkimuksesta. Varsinkin raittiusviikon nuorisotapahtumien suhde raittiuteen on jäänyt viitteelliseksi. Tapahtumat noudattelivat pikemminkin nuorison normaalin ajanvietekulttuurin muotoja (Kirsi & Piispa 1985). Kokonaisuutena raittiusuuden

luonne lienee säilynyt samankaltaisena kahdenkymmenen viime vuoden ajan (vrt. Bruun 1972, 180—223).

Edellä kuvattu raittiusliikkeen ja sen nuorisotoiminnan kehitys ei ole yllätys, kun otetaan huomioon, että ainakin nuorisotoimintaan osallistuneet vaikuttivat aivan tavallisilta nuorilta. Alkoholinkäytöltään nämä nuoret eivät poikenneet tilastollisesti merkittävästi muusta nuorisosta (Arminen & Koskimäki 1986, 9—21). Pikemminkin näille nuorille oli ominaista harrastusten harvinaisen voimakas kasautuminen. Näin ollen he ovat ehkä kyenneet ilmaisemaan kantansa kulttuurin, myös alkoholikulttuurin, muutoksiin ensimmäisten joukossa. Nuorisotoiminnan kohtalo ja siihen osallistuneiden kokemukset heijastelevat raittiuden kulttuurista kohtaloa, muuttumista poikkeavuudeksi, johon ehkä tällä hetkellä suhtaudutaan ymmärtäväisemmin kuin vielä kymmenisen vuotta sitten.

Tulkinta ja aineisto

Rammstedtin teoria yhteiskunnallisista liikkeistä alkaa oletuksella, että liike syntyy, kun 1) syntyy yhteiskunnallinen kriisi ja 2) ihmiset tiedostavat, havaitsevat tämän kriisin (Hyvärinen 1985, 128). Yksinkertaisuudesta huolimatta oletus ei ole ongelmaton, sillä todellisuus-

destaan ja ajankohtaisuudesta huolimatta kriisi saattaa jäädä havaitsematta. Toiseksi saatetaan kriisiksi luokitella kovin erilaisia tilanteita. Olennaista onkin pohtia, miten asioita määritellään kriiseiksi ja miten ihmiset omaksuvat nämä käsitykset ja muuttuvat kriisiä hallitsemaan pyrkiviksi toimijoiksi, subjekteiksi.

Alkoholinkäyttöä ei toki itsestään selvästi määritellä ongelmaksi. Alkoholikysymyksen täytyi kytkeytyä osaksi laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita, ennen kuin raittiusaate kykeni muuntumaan liikkeeksi (Falk 1983, 7—33; I. Sulkunen 1986, 272—278).

Nyt kun raittiusliikkeellä ei enää mene kovin hyvin, voidaan kysyä, mikä on muuttunut? Vielä sodan jälkeen esiintyi pyrkimyksiä määrittellä jälleenrakennus alkoholikysymykseksi (Aronen 1945), ja jos raittiusliikkeellä tänään menisi hyvin, kansainvälinen kilpailukyky määriteltäisiin alkoholikysymykseksi. Sen sijaan raittiusliike on tänään häviäjän puolella ja uusien liikkeiden tavoin pohdiskelee elämäntapakäsitteensä avulla subjektiivisen hyvinvoinnin ehtoja.

Tästä perspektiivistä nuorisotoimintaa voidaan tarkastella subjektiksi tulemisen prosessina. Nuorisotoiminta on käytäntöjä, joka pyrkii luomaan persoonasta subjektin. Tällöin on mahdollista sanoa, että raittiusnuorisotoiminta oli osa käytäntöä, joka onnistui vielä sodan jälkeen kutsumaan subjekteiksi suurehkoja väestömääriä mutta epäonnistui lähes systemaattisesti määrän sukupolven kohdalla.

Nuorisotoimintaan osallistuneiden kirjoittamien kertomusten avulla pyritään lähestymään tätä subjektiksi kehittymistä. Tällöin myös raittiusliikkeen epäonnistumisen syyt näkyvät tarkasti. Raittiusnuorten kokemusten tulkintaa varten kertomuksista tai niiden lyhennelmistä on kursivoitu 1) metaforat, joilla toiminta ja sen ohjaajat on hahmotettu, 2) painotetut omat mielipiteet ja kyseenalaistamattomat selviöt ja 3) kertojan omaa persoonaa hahmottavat ilmaukset. (Tulkintaa ovat virittäneet Michel Pecheux [1982], Colin McCabe [1979] ja Tommi Hoikkala [1985].) Kertojista on ilmoitettu heidän ikänsä sekä summittainen ammatti ja asuinpaikka tutkimusajankohtana syksyllä 1985.

Aineisto raittiusnuorten kokemuksista kerät-

tiin Raittiuden Ystävien nuorisotoimintaan osallistuneiden aikuisiän alkoholinkäyttö- ja tupakointitapoja selvittelevän postikyselyn osana (Arminen & Koskimäki 1986). Lyhyehköjä ja osin hajanaisia kertomuksia saatiin kerättyä 322. Vastajaat oli hankittu kolmesta 11 vuoden välein syntyneestä ryhmästä eli 1950-, 1960- ja 1970-luvulla nuorisotoimintaan osallistuneista. Satunnaisotannalla poimitun vertailuryhmän jäsenet oli poimittu vuosina 1939, 1950 ja 1961 syntyneistä. Ikäryhmittäin aineisto koostuu seuraavasti: vanhin ikäryhmä 100 (joista Raittiuden Ystävien nuorisotoimintaan osallistuneita 58), keskimäinen ikäryhmä 116 (68) ja nuorin ikäryhmä 106 (48). Kaksi kolmasosaa kertomuksen kirjoittajista, kuten nuorisotoimintaan osallistujistakin, on naisia. Seuraavat kertomukset ovat yhtä lukuun ottamatta kuitenkin kaikki naisten kirjoittamia. Juuri naisten kertomusten analysoimista puolustaa ehkä se, että tällöin raittiusliikettä voidaan kaikkein selkeimmin tarkastella alkoholikontrollia ja moraalista kollektiivitauntaa ylläpitävänä elimenä. Perustuntemuksiltaan miesten ja naisten kertomukset eivät eronneet toisistaan, mutta miesten kertomuksille oli ominaista toisaalta lakonisuus ja toisaalta yksityiskohtaisempi harrastusten, kuten partion tai urheilun, kuvailu, mikä teki niiden analysoimisen vähemmän kiinnostavaksi.

Raittiusnuorten kokemuksista

”Lapsena ollessani urheilu- ja raittiusseurassa harrastimme näyttelemistä, kansantantua, järjestimme juhlia, kilpailuja ym. Eräessä juhlassa esiintyessämme esitimme runoa jossa olin n:o 10 ja siitä on jäänyt mieleeni säkeet kansan kaunistus, tukipylväs,

Se tie on suora

ei vie se harhaan

se antaa elolle pohjan parhaan . . .”

(Nainen Kotkasta, 36, vastaava leikinohjaaja)

Kertomuksissa raittius tai alkoholinkäyttö ei noussut mitenkään keskeiseen asemaan. Mainingintoja löytyi vain noin joka kymmenennestä kertomuksesta. Vaikka sekä Raittiuden Ystävien että muiden tahojen järjestämä nuorisotoiminta vaikutti aatteellisesti raittiushenkisesti, niin se ei näyttänyt nousseen toiminnan keskipisteeksi.

Ikäryhmittäiset (sukupolvittaiset) erot olivat

huomattavia. Ainoakaan vanhimmasta ikäryhmästä ei ollut nuoruudessaan suhtautunut raittuteen kielteisesti. Pääosa sukupolvesta oli viettänyt nuoruutensa maaseudulla, ja miltei koko ryhmän kokemuksia tuntui hallitsevan ”kyläläisyyden identiteetti”. Voitaisiin puhua kattavasta, sisäryhmätietoisesta maailmankatsomuksesta (M. Mäkelä 1986, 41). Useilla sukupolven jäsenillä suhde alkoholiin on sittemmin muuttunut, mutta vielä 50-luvulla, nuoruudessa, raittius oli keskeinen myönteinen elämänarvo.

”Seurakunnan nuorisokerhoon osallistuin rippikoulu-aikaan. Olin *herkkä ja yksinäinen*. Sain jotain sieltä itselleni, teimme retkiä luontoon. Teimme juhannuskokkoa, seurakunnan, olimme juhannusaaton siellä. Siellä oli *raittiita ihmisiä* silti oli *hauskaa* ja kaikki oli *tyytyväisiä ilman viinaa, laulettiin* josta pidin myös. Ajattelin näin 30 v jälkeen. Näiden ihmisten kanssa olin *onnellinen* ja sain jotain itselleni josta sai *jotain syvempää, pysyvää*.” (Nainen maaseudulta, 46, leipuri)

Kertomus antaa kuvan siitä, mistä toiminnassa oli kyse. Koolla oli raittiita ihmisiä ja ilman viinaa laulettiin. Itseään kertoja kuvaa herkäksi ja yksinäiseksi (kertojan identiteetistä vrt. Tolkki-Nikkonen 1986), ja niinpä hän kokee yhdessäolon ja mahdollisuuden lauleskeleluun ilman viinaa tyydyttäväksi ja hauskaksi. Toiminnan seurauksena kertoja tuntee itsensä onnelliseksi ja katsoo saaneensa jotain syvempää, pysyvää. Taustalla lienee kadotetun kyläläisyyden kaipuu.

Myös raittiusnuorisotoiminnalla vaikuttamisen ehdoista kertomukset antavat selkeän kuvan.

”Kuuluin tyttöjen raittiuskerhoon, jossa pääasiassa askarreltiin ja tehtiin retkiä sekä annettiin myös *raittiusvaalistusta*, joka oli pääasiassa *’viinan kirojen’ kuvaamista*, mistään *kohtuudesta ei ollut puhettakaan*. Olin tuolloin 7—15-vuotias ja kieltämättä tuo *valistus vaikutti*, niin että olin *ehdottomasti raitis* aina 20-vuotiaaksi asti. Tosin silloin *ei muutenkaan ollut yleistä tyttöjen alkoholin käyttöä*.” (Nainen Turusta, 44, kustannuslaskija)

Analyttisempi kertoja kuvaa toiminnan aatteellista sisältöä, joka oli ”viinan kirojen” kuvaamista, eikä kohtuudesta ollut puhettakaan. Itseään kertoja kuvaa ehdottomasti raittiiksi, mutta lisää, ettei tyttöjen alkoholin käyttö muutenkaan ollut yleistä. Niinpä kertojan arvio, että valistus kieltämättä vaikutti,

pelkistyy yleiseksi kulttuuriseksi normisidonnaisuudeksi.

Vielä sodan jälkeen kulttuurinormit säätelivät tiukasti naisten alkoholinkäyttöä. Nuorisotoimintaan osallistuvia miehiä eivät normit sitoneet yhtä lujasti kaupungeissa eivätkä maaseudullakaan.

”... Siihen aikaan oli *nuoriso melko raitista* elikkä 50—60-luvun alkupuolella. *En ottanut siihen aikaan koskaan viinaa* eikä se ollut missään tapauksessa ainakaan *naisilla tapanakaan*. *Pojat* nyt joskus olivat *vähän ottaneita*.” (Nainen Tampereelta, 47, sairaala-apulainen)

Kolmas kertoja täydentää edellisen arviota. Nuoriso oli melko raitista, ainakaan naisilla ei ollut tapanakaan ottaa. Sen sijaan pojat olivat jo vähän ottaneita.

Märän sukupolven myötä suhtautuminen alkoholiin muuttui ristiriitaiseksi. Vaikka joukosta löytyi kaihoisasti raittiita partiovuosia ja omaksuttua raittiutta muistelevia, niin kokonaisuutena hallitseva kulttuuri oli kääntynyt hyvin nopeasti 50-luvun kuluessa raittiutta vastaan.

”Seurakuntanuorisissa *puhuttiin paljonkin raittiudesta*. Partiossa myös. Mutta nuorena *ei yleensä oteta mitään oikein todesta*. Melkein *kaikki samassa porukassa* olleet ovat enemmän tai vähemmän alkoholin *suurkuluttajia* . . . ” (Nainen Helsingistä, 34, puhelunvälittäjä)

Sodanjälkeisellä sukupolvella itse toiminta ei enää kytkeytynyt raittuteen. Raittiudesta enää puhuttiin ja puhuttiin paljonkin. Mutta koska raittius oli enää esillä vain puhetasolla, niin sitä ei enää oikein otettu todesta. Kertoja kääntyykin antamaan omalle toiminnalleen draamaattisella tavalla vastakkaisen merkityksen. Suurkuluttajuus merkitsee virallisen toimintaidelogian kääntöpuolta — melkein kaikki samassa porukassa olleet ovat suurkuluttajia.

Tämä ero sukupolvittain vastaa myös hyvin olemassa olevia tietoja alkoholinkäytön aloittamisien alenemisesta (Sulkunen 1979, 38—39). Vasta sodanjälkeinen naissukupolvi aloitti alkoholinkäyttönsä nuorisotoimintaikäisenä, miehet olivat aloitelleet jo varhemmin.

Monissa tapauksissa lapset olivat vielä omaksuneet perinteiset ihanteet. Mutta toisinaan näiden ihanteiden sovittaminen 60-luvun nuorison arkeen oli hankalaa.

”Ikävänä kokemuksena muistan, olin toisella luokalla kansakoulussa. Ystäväni pyysi minua kanssaan pioneerikoukukseen. Menin. Ryhmän *vetäjä poltti tupakkaa* ja se oli minulle todella liikaa. En pystynyt sitä hyväksymään. Joten en koskaan mennyt sinne uudestaan.

4:llä luokalla ollessani isäni vei minut partioon jossa aloitin. Siitä *todella pidin*. Tyttöpartio oli erittäin *luotettava*. Ohjaajat *eivät polttaneet eivätkä harrastaneet* leireillä *juomista*. Mutta myöhemmin siirtyessäni poikalippukuntaan kolkajohtajaksi siellä sai *juosta ’myöhään’ ja polttaa tupakkaa*. Joten sen jätin koska se *ei* minusta todellakaan kuulunut *partion kuvaan . . .*” (Nainen Helsingistä, 30, pääkosmetologi)

Enimmät nuoret olivat kuitenkin hylänneet entisen ehdottomuutensa. Kertomuksista käy ilmi, kuinka kaivattiin asiallisempaa, ymmärtäväisempää suhtautumista ja kohtuuden tunustamista.

” . . . Alkoholiin suhtautuminen partiossa oli mielestäni *terveellä pohjalla, ei paatoksellista ja vakavamielistä.*” (Mies Tampereelta, 34, yrittäjä)

Sen sijaan hurmahenkinen raittiusmielisyys herätti useimmiten ainakin kaupunkilaisnuorison katkeruuden.

” . . . Partio oli mukanaoloa, laulua, luonnontutkiskelua, yhteenkuuluvuutta, parasta kesäleirit, iltanuotiot, suunnistuskilpailut, pahinta farisealaiset iltarukoukset ja moraalisaarnat, emme me muutenkaan niin pahoja oltu, mistä aina epäiltiin . . .

Koulun raittiusyhdistys, *typerintä taas farisealaiset täysraittiit saarnat, parhaat ryyppääjät* löytyi niistä piireistä.” (Nainen Porista, 38, suunnittelija)

Ensiksi kertoja antaa toiminnalle myönteisen merkityksen. Toiminta oli mukanaoloa ja yhteenkuuluvuutta. Mutta sitten tulevat farisealaiset iltarukoukset, moraalisaarnat ja täysraittiit saarnat. Julminta oli kuitenkin se, että aina epäiltiin. Omaa identiteettiään kertoja vielä määrittelee sillä, etteivät he niin pahoja olleet. Tässä tapauksessa raittiusvalistus tuntuu tuottavan täysin vastakkaisen tuloksen. Kertojan ainoaksi mahdollisuudeksi jää uuden identiteetin rakentaminen. Niinpä hän kertoo, että parhaat ryyppääjät löytyivät niistä piireistä. Epäluottamuksen tilalle täytyi rakentaa uusi yhteenkuuluvuus.

Märän sukupolven kohdalla vanhat ehdottomuuden ihanteet johtivat useimmiten konfliktiin. Pahimmillaan ne veivät tilanteeseen, jossa niiden nimeen tuomittiin nuorten oma

identiteetti. Tällöin nuorten ainoa mahdollisuus pelastaa oma identiteetti oli hylätä vanhat ihanteet. Tämä on yksi märän sukupolven syntyyn vaikuttanut tekijä. Syntyi me—he-asetelma: ”Oli raittiita ihmisiä koolla” (vanhempi sukupolvi) — ”Siellä puhuttiin raittiudesta, ja ne epäili meitä” (märkä sukupolvi) eli ”Raittius” — ”sinun raittiutesi” (ks. Torode 1986).

Nuorimman sukupolven, lähiösukupolven, muistoissa raittiusaate ei ole enää herättänyt samanlaista närää. Useimmiten se toki tuli esiin vain kummallisuuksina. Vain harvoissa kertomuksissa mainittiin ehdottomuus. Sen sijaan muistettiin raittiuskilpikirjoitusten palkinnot, raittiin urheilijan mitalit jne. Edellisen nuorisosukupolven kokemusten jälkeen, jotka olivat turhauttavia myös vetäjille, täytyi raittiudesta yrittää pitää toiminnassa jossakin muodossa kiinni. Itse asiasta ei enää kuitenkaan edes kovin usein puhuttu. Mutta kun äärimmäinen alkoholipoliittinen into oli laantunut, ei nuoria enää kiinnosta alkoholinkäytöllä kerskailukaan. Myös Suomessa alkoholikulttuurin kiertoliike lienee saavuttanut lakipisteensä nuorten keskuudessa, eri asia sitten on, millä voimalla se on kääntymässä ympäri (vrt. Sulkunen 1986). Uusraittiuden sijasta tuntuu osuvammalta puhua uusjärkevydestä. Se hylkää ehdottomuuden, johon märkä sukupolvi vielä oli pakotettu. Seuraavassa uusjärkevyys saa suorastaan ohjelmallisen muodon:

” . . . Raittiuden opetus oli nyt ajatellen usein *liian asenteellista joko—tai-ajattelua*. Olisi ollut *järkevämpää opettaa järkevää suhtautumista* alkoholiin kuin ehdotonta raittiutta. Liian monet silloisista *ystävistäni* ovat *heilautaneet* nyttemmin *toiseen äärilaitaan* — *kielteisyys kostautuu* sekini. Toivotavasti teidän työnne *ei* ole yhtä *asenteellista.*” (Nainen Oulusta, 24, opiskelija)

Raittiuden kulttuurinen kohtalo

Seuraavassa tarkastellaan tapahtunutta alkoholikulttuurin muutosta nuorisopolvien avulla. Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985, 85—101) näkevät yhtenä suomalaisen nuorisotutkimuksen perustavana puutteena nuorison tarkastelemisen harhaanjohtavan yhtenäisenä, ja yhdeksi mahdollisuudeksi he ehdottavat nuorison analyysia sukupolvittain. Sukupolvittain nuorison rajat, kuten nopeasti vaihtuvat ja toisistaan erottuvat muodit, voi-

daan vetää hyvinkin tarkasti ja tällöin havaitaan myös kulttuurin muutosprosessit varhaisemmin. Aikuistumisen myötä nämä erottautumisjärjestelmät tietenkin menettävät osittain merkityksensä ja sulautuvat laajemmiksi yhteisemmiksi sukupolviksi.

Alkoholipoliittisesti nuorisopolvet liittyvät erityisesti vuoden 1969 alkoholilain liberalisointiin. Ensimmäinen sodanjälkeisistä nuorisopolvista eli lapsuutensa ja nuoruutensa tiukan säännöstelyn ja tiukan alkoholipolitiikan aikana. Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat elivät nuoruutensa 1960-luvulla liberalisoidun mielipiteiden aikana ja saavuttivat täysi-ikäisyyden lainmuutoksen voimaantulon aikoina. Nuorin eli lähiöiden sukupolvi on elänyt nuoruutensa sallitun keskioluen, mutta jatkuvasti kautta koko 1970-luvun kiristyvien mielipiteiden aikana (Mäkelä 1976).

Ensimmäisestä sodanjälkeisestä nuorisopolvesta kasvoi noin 2/3 maaseudulla, nuorimasta puolestaan noin 2/3 kaupungeissa. Perinteisesti tätä muutosta on hahmotettu modernisoitumisena tai mekaanisen solidaarisuuden muuttumisena orgaaniseksi (erityisesti Allardt 1964). Maaseudun näkökulmasta suuri muutto tarkoitti kuitenkin kyläkulttuurin aseman lopullista menetystä, ja tämä tapahtui toisaalta väkikatona, toisaalta maaseudun integroitumisena nk. superkulttuuriin (Kirkinen 1984; M. Mäkelä 1986, 41—53). Tästä näkökulmasta hahmotettavat myös raittiusnuorten, suurelta osin maaltamuuttajien, kokemukset uudella tapaa.

Maaltamuuttajia koskevassa tutkimuksessaan Pirkko Nuolijärvi (1986, 68—111) huomauttaa, että liberaalilla 60-luvulla vallitsi henki, joka edellytti pääsyä eroon maalaisuudesta. Maaltamuuttajan kannalta yhteisön vaihto merkitsi sitä, että aiemmin identiteettiä tukeneet piirteet leimasivat ja erottivat muuttajan uuden ympäristön muista jäsenistä. Kaupunkioiloissa maaltamuuttajat kehittivätkin useita selviytymisstrategioita, joista yksi oli aktiivinen osallistuminen yhdistystoimintaan. Raittiusnuorten kokemuksista käy kuitenkin ilmi, että raittiusyhdistykset eivät enää kiehtoneet maaltamuuttajia. Ensimmäinen osa raittiuden kulttuurista kohtaloa olikin liberaalin 60-luvun henki: Se oli leimannut raittiuden maalaisuudeksi, josta oli päästävä eroon.

Toinen osa raittiuden kulttuurista kohtaloa oli sosiaalisen kontrollin luonteen muuttuminen. Urbanisoituvan kulttuurin myötä nousivat kylän aiemmin itsestään selvien ja julkisten auktoriteettisuhteitten tilalle pääoman eri muotoihin liittyvät persoonattomat valtasuhteet. Raittiusliikkeen kannalta keskeistä oli koulutuksen merkityksen voimakas lisääntyminen ja sen roolin samanaikainen muuttuminen julkisesta kasvattajasta valikoivaksi sosiaalistajaksi. Maaseudulla raittiusliikkeen sillanpääasemia olivat erityisesti kyläkoulunopettajat, joilla oli kyläyhteisön hyväksymä oikeus julkisen sosiaalisen kontrollin harjoittamiseen. Lisääntyvän keskikouluun pyrkimisen ja viimeistään peruskoulu-uudistuksen myötä opettajien auktoriteettiasema katosi. Donald Broady kiteyttää sosiaalisen kontrollin muutoksen piilo-opetussuunnitelman syntymiseen. Aiemmin ”oli itsestään selvää, että kansakoulunopettajan piti kasvattaa, opettaa oppilaita pitämään itsensä puhtaina ja kunnossa, häveliäinä ja hyväkäyttöksinä sekä tuntemaan jumalanpelkoa ja kunnioitusta ylempisäätyisiä ja esivaltaa kohtaan. Ne olivat hänen tehtäviään eivätkä salaisuuksia” (Broady 1986, 102). Sen sijaan valikoivana sosiaalistajana koulun tuli pyrkiä tarjoamaan kullekin eteenpäin pyrkivälle yksilölle tämän taipumusten mukainen paikka yhteiskunnassa. Alkaessaan tarjota yhä useammalle mahdollisuuksia sosiaaliseen kohoamiseen koulujärjestelmä alkoi yhdenmukaisuuden sijasta tuottaa kulttuurisia eroja.

Myös valtion harjoittama kontrollipolitiikka on kokenut samansuuntaisen muutoksen. Yksityiskohtaisen kulutuksensääntelyn sijasta valtio on rajoittunut selkeämmin kuluttamisen yleisten ehtojen ylläpitämiseen. ”Vuosisadantavaihteen alkoholipolitiikka pyrki yksityisen kulutuksen rakenteen ohjailuun, kun taas moderni valtiointerventionismi koskee tuotannon ja arvonlisäyksen ehtoja. Vanha väkijoumakysymys oli osa hyvin yleistä pyrkimystä yksityisen kulutuksen ja väestön vapaa-ajan käytön säätelyyn, kun taas valtio nykyisin suhtautuu paljon neutraalimmin kulutuksen sisältöön” (Mäkelä 1981, 323—324).

Se, mikä näissä muutoksissa on yhteistä, on julkisen sosiaalisen kontrollin muuttuminen yksityiseksi. Myös raittiusliikkeen siirtyminen yhteiskunnallisista perusteluista terveen elä-

mäntävän julistajaksi on nähtävä tästä perspektiivistä. Korostamalla ihmisten henkilökohtaisia arvoja, tarpeita ja ratkaisuja raittiusliike on pyrkinyt pääsemään yksityisyyden tasolle. Samalla se on kuitenkin tehnyt itsestään subjektiivisesta hyvinvoinnista välittävän tahon, jonka elämäntapakäsitykseltä puuttuu yhteiskunnallinen sisältö.

Itse nuorisotoiminnan tasolla muutos ei näytä vähemmän dramaattiselta. Kyse on uudenlaisesta sosialisatiosta. Matka 1950-luvulta 70-luvulle näkyy siirtymänä pyhäkoulusta, jossa opettaja selitti kirkossa pidettyä saarnaa lapsille, partioon, jossa iltanuotiolla keskusteltiin luontevassa ilmapiirissä lämminhenkisen aikuisen johdolla. Keskeistä on paikallisten, traditionaalisten idoliin katoaminen. Nuorisotoiminnan osalta tämä tarkoittaa hierarkkisten auktoriteettisuhteitten kyseenalaistumista (ks. Hoikkala 1986).

”Alle kouluikäisenä kävin *ahkerasti* pyhäkoulussa. Opettajana oli vanha mies Wille ja kanttorina toimi Hilja-vaimo, joka *soitti virsikannella*. Lopuksi *tarjottiin puoli vesirinkilää ja käskettiin viedä kotia terveisiä*.” (Nainen maaseudulta, 46, lastenhoitaja)

”Pyhäkoulu: ikä 5:stä 7-vuotiaaseen. Kertomuksia Jeesuksesta, laulua, leikkejä, keskustelua. Pyhäkoulun pitäjä oli mukava *eikä tyrkyttänyt* omia mielipiteitään *eikä ’vaahdonnut’* uskonnosta. *Oli mukava käydä*.

Nuorisokerho: ikä 7:stä 9-vuotiaaseen. Srk:n nuorisokerho. Lauluja, leikkiä, askartelua. *Yli-uskovainen vetäjä*, nyt katsottiin — hieman *höppänä*, kuitenkin *hyväntahtoinen*. *Suhtauduttiin vähän naureskellen* koko toimintaan...” (Nainen Kotkasta, 24, virkailija)

Vanhimmassa sukupolvessa kertojaa luonnehtii ahkeruus. Maaseudulla lapsen suhde auktoriteetteihin oli kyläyhteisön määrittelemä ja lisäksi syvän henkilökohtainen. Pyhäkoulun lopuksi tarjottiin puoli vesirinkilää ja käskettiin viedä kotia terveisiä. Lähiösukupolven kaupunkilaislapsen kokemusta luonnehtivat sosiaalinen löyhyys ja auktoriteettien vastaisuus. Vielä esikouluikäiselle toiminnan merkitys oli myönteinen: oli mukava käydä. Mutta jo alakouluikäisenä kertojan suhde toimintaan muuttuu etäiseksi ja ivalliseksi. Vetäjä kuvataan hyväntahtoiseksi höppänäksi. Koko toimintaan suhtaudutaan vähän naureskellen. Alkavan koulunkäynnin myötä kertoja on omaksunut pikkuvanhan, aikuismaisen suhtautumistavan.

Lähiösukupolven sosiaalinen löyhyys ja auktoriteeteista vapautuminen synnyttävät myös vastatendenssin. Laajentuneiden koulutus- ja toimintamahdollisuuksien sekä joukkoviestinten avartaman maailmankuvan taustalla pilkottaa uudenlainen yksityisyys. Nykyaikainen koulu ja joukkoviestintä opettavat katsomaan asioita ulkoapäin, ja mainokset kertovat, mikä näyttää hyvältä. Tämän ja henkilökohtaisten auktoriteettien puuttumisen vastapuolena tulee esiin juurettomuus. Seuravassa kertomuksessa kaikki tekeminen hahmottuu korotetun yksityisenä, minämuotoisena. Minämuotoisen individuaalisen harrastamisen vastinparina esiintyy yksityinen kotielämä.

”Urheiluseurassa *harrastin* hiihtoa. Olin n. 15-vuotias ja *harrastin* n. 17-vuotiaaksi saakka. Muistelen vieläkin, että *olin* mahdottoman hyvässä *kunnossa* silloin ja halusin olla vielä joskus samanlaisessa. Sen jälkeen *olen harrastanut* aina jonkinverran liikuntaa ja olen sitä mieltä että *pysyn terveempänä*, ja *virkeämpänä* harrastaessani nimenomaan jotain liikuntaa kuin jos olisin *vain päivät ja illat kotona*.” (Nainen Lahdesta, 24, perheenemäntä [kotityö, lastenhoito, ruuanlaitto, siivous])

Aatteen hiipuva hehku

Myös suhteessaan nuorisotoiminnan aatteellisuuteen erottuu ennen sotaa syntynyt sukupolvi selvästi myöhemmistä sukupolvista. Vanhimman sukupolven lapsuusmuistoja hallitsi yhä elinvoimainen, joskin ehkä hiipuva kyläkulttuuri. Irma Sulkusen tutkimuksesta (1986, 197) käy ilmi, kuinka raittiusliike vakiinnutti maalla asemansa nimenomaan niillä seuduilla, joissa sopua rikkova liikaväestökysymys oli ratkennut luonnollista tietä liikaväestön siirryttyä läheisiin teollisuustajamiiniin (Kaakkois-Suomi) tai siirtolaisiksi (Pohjanmaa). Näillä seuduilla raittiusliike myös säilytti elinvoimansa.

”Maaseudun haja-asutusalueella *ei* lapsuudessa ollut *muuta nuorisotoimintaa* kuin pyhäkoulu, johon *kaikki kylän lapset* osallistuivat, aina rippikouluikään asti. *Mieleenpainuvia* olivat retket, kesällä kirkkoon, jonne oli pitkä matka ja talvella joulujuhlat johon osallistui *koko kylän väki*. Se antoi lapsille *turvallisuuden ja yhteenkuuluvaisuuden* tunteen.

Se loi mielestäni elämään ikään kuin *turvallisen peruskallion*, joka on vaikuttanut myöhempään elämään että *on jaksanut* hyvinkin *vaikeissa olosuhteissa* pystyä selviytymään ja auttamaan muita joilla tuntuu olevan vielä vaikeam-

paa. Ja olemaan kiitollinen jokaisesta päivästä.” (Nainen maaseudulta, 46, perhepäivähoitaja)

Toiminnassa korostuu kylän yhteisöluonne. Toimintaan osallistuivat kaikki kylän lapset ja koko kylän väki. Kertojan kokemusta luonnehtivat turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteet, ja yhteisön alkava hajoaminen näkyy vain siinä, että ei ollut muuta toimintaa kuin pyhäkoulu.

Paitsi kyläläisyyden identiteetti on vanhimman sukupolven muistojen takana sodan jälkeensä jättämä epävarmuus.

” . . . Molemmissa harrastuksissani (partio, urheilu) oli minulla *idoleita*, jotka lienevät vaikuttaneet minäkuvaani ja persoonallisuuteeni. Myös harrastukset sinänsä, mm. *onnistumiset* kilpailuissa *pönnittäneet* muuten *heikkoa itsetuntoa*.

Sota oli koskettanut useita kovinkin (itsekin olin *sota-orpo*) *ehdottomuus* (raittius, *isänmaallisuus*) toi tarvittavaa *turvallisuutta* eli oli silloin mielekästä. *Tänään ajattelen* toivottavasti hieman *laajemmin*.” (Nainen Helsingistä, 49, akateeminen ammatti)

Toiminta saa merkityksensä ehdottomuuden, onnistumisen ja idoleitten kautta. Nämä kaikki olivat vastauksia sodan jättämään epävarmuuteen. Aatteellisten ihanteiden avulla kadotettu turvallisuuden tunne palasi. Myöhemmin kertoja on sukupolvensa mukana siirtynyt näkemään asian laajemmin.

Molempien sodan jälkeen syntyneiden sukupolvien kokemukset suhteessa toiminnan aatteellisuuteen ovat sen sijaan verraten yhtenäisiä. Katkerimmin vanhoja ihanteita muisteli kuitenkin nimenomaan hieman sodan jälkeen syntynyt märkä sukupolvi.

” . . . Uskonnon ja *paatoksellisen* raittiustoiminnan *tuputtaminen* oli *turhaa*. *Vastenmieliseksi* sen teki *raittiuden ja rahan* vertailu. Jos et juo saat talon jne. Tämä aiheutti pahaa oloa kun *kotimme ei ollut raitis*. *Eikä* näin ollen *taloa ja tavaraakaan* ollut ylenmäärin. Raittiuskilpajoitukset olivat *naurettavia*. Raittiustyössä on tärkeää perheiden ja lasten yhteisterapiasta huolehtiminen ja syyllisyyden poisto raittiilta perheenjäseniltä. Kun lapselle annetaan hyvä itsetunto ja rakkautta, ei raittiyslautakuntia tarvita.” (Nainen Länsi-Suomesta, 35, tuotepäällikkö)

Kertomuksesta tulee esille, kuinka raittiusliike oli muuttunut aatteeltaan puhdasotsaisen porvarilliseksi. Irma Sulkusen mukaan raittiusliikkeen tärkein merkitys 1800-luvulla oli sen kyvyssä toimia työväestön mobilisaatioka-

navana. Ideologisesti raittiusliikettä on ehkä silti luonnehtinut paremmin Joseph Gusfieldin (1963) tapa kuvata se vanhan keskiluokan ristirekeksi uusia arvoja vastaan. Gusfieldin mukaan raittiusliike Yhdysvalloissa on eri vaiheissaan käynyt symbolista taistelua kulttuurin hallinnasta uusia, nousevia ryhmiä, erityisesti siirtolaisia, vastaan. Suomessa raittiusliike on varsinkin vuoden 1905 jälkeen ollut talonpoikaisten ja siitä johdettavissa olevien arvojen kantaja.

Toiseksi nuorisotoiminnan tavoitteita kohtaan alkoikin esiintyä nimenomaan poliittisista perusteista nousevaa epäilyä.

” . . . Nykyisin mielestäni partioliike on kuitenkin *asenteiltaan poliittisesti suuntautunutta*. *Oman lapseni en haluaisi* vilpittömästi *liittyvän* partioon, mutta jos hän *tovereidensa mukana* liittyisi en uskoisi vastustavani.” (Nainen pääkaupunkiseudulta, 38, perhepäivähoitaja)

Elämäntapakäsitteensä avulla raittiusliike on viime aikoina pyrkinyt ottamaan esille samankaltaisia teemoja kuin nk. uudet liikkeet. Esimerkiksi rauhaan, luonnonsuojeluun ja kehitysyhteistyöhön raittius liittyisi luonnollisena, pehmeänä elämäntapana. Näiden teemojen esiin tuleminen voi havaita erityisesti 80-luvun Raittiussanomista. Samansuuntainen tendenssi näkyy myös niissä nuorisotoiminnan muodoissa, joita nuorimmat tuntevat arvostavan. Sisällöllisesti toiminta toki tuntuu vielä olevan kaukana uusista liikkeistä.

Esimerkiksi uusimuotoisesta raittiusnuorisotoiminnasta käy myös kertomuksissa mainittu muumileiri vuodelta 1971. Siitä kirjoitti Aino-Maria Ranta seuraavasti: ”Opi ja toimi — aiheena yhteiskunta. Tällainen on kuluvan vuoden toiminnallinen teema nuorisotyösämme. Näissä merkeissä olemme yrittäneet lähestyä yhteiskuntaa mm. toteuttamalla Koitto-kilpailua ja rakentamalla yhteisvoimin Muumiyhteiskunnan, jossa ’me elimme siinä suvaitsevaisuuden, ystävyuden ja elämänilon ilmapiirissä, jonka muumit rakensivat’.”

Myös seuraavasta kertomuksesta tulee esille sama henki, vaikka se kuvaa sisällöllisesti erityyppistä toimintaa:

” . . . Minulla on ihan *myönteisiä muistoja* niistä illoista, *vaikka se oli seurakunnan kerho*. Se ei ollut täynnä tarinoita uskosta ym. Meidän vetäjä ainakin tajusi, että *lapsen mieli*

on *altis* kaikelle, eikä kyllästyttänyt meitä uskonnolla, ja antoi jokaiselle ohjeita ja neuvoja muttei pakottanut. Meistä tytöistä ei tullut varsinaisia uskovaisia, mutta jokainen meistä kunniottaa luontoa ja yleensäkin elämää eikä leiki sen kanssa . . ." (Nainen Turusta, 24, pankkivirkailija)

Kirjallisuus

Allardt, Erik: Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Helsinki: WSOY, 1964

Arminen, Ilkka & Koskimäki, Timo: Raittius ja raittiusnuorisotyö. Tutkimusraportti. Helsinki: Raittiuden Ystävät, 1986

Aronen, Martti: Alkoholikysymys ja jälleenrakennustyö. Helsinki, Sanoma Oy, 1945

Broady, Donald: Piilo-opetussuunnitelma. Tampere: Vastapaino, 1986

Bruun, Kettil: Alkoholii: käyttö, vaikutukset ja kontrolli. Helsinki: Tammi, 1972

Falk, Pasi: Humalan historia. Julkaisematon lisensiaattityö. Helsingin yliopisto, 1983

Gusfield, Joseph: Symbolic crusade. Greenwood Press 1980 (1963)

Heiskanen, Ilkka & Mitchell, Ritva: Lättähatuista punkkareihin. Helsinki: Otava, 1985

Hoikkala, Tommi: Nuoriso kulttuurisena puhetapana. Esitelmä lisensiaattiseminaarissa 26. 11. 1985

Hoikkala, Tommi: Uusi nuoriso ja epätavanomainen oppiminen. Tiede & edistys 11 (1986): 2, 133—139

Hyvärinen, Matti: Alussa oli liike. Tampere: Vastapaino, 1985

Kirkinen, Heikki (toim.): Kolme kylää. Keuruu: Otava, 1984

Kirsi, Tapio & Piispa, Matti: Selvä peli — tutkimus

raittiusviikon toteuttamisesta. Vammala 1985

Koskimäki, Timo: Raittiusliikkeen viime vaiheista. Käsikirjoitus, 1987

MacCabe, Colin: On discourse. *Economy & Society* 8 (1979): 3, 279—307

Mäkelä, Klaus: Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja 1970-luvulla. Tutkimuslause n:o 98. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1976

Mäkelä, Klaus: Alkoholikysymyksen historialliset muodot. *Alkoholipoliittikka* 46 (1981): 6, 321—327

Mäkelä, Matti: Suuri muutto. Keuruu: Otava, 1986
Nuolijärvi, Pirkko: Kieliyhteisön vaihto ja maalta-muuttajan identiteetti. Helsinki: SKS, 1986

Pecheux, Michel: Language, semantics, ideology. London: MacMillan, 1982

Rautiainen, Anni: Neljännesvuosisata raittiuskasvatustyötä. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino, 1931

Rautiainen, Anni: Toivonliittotyön käsikirja. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino, 1936

Sulkunen, Irma: Raittius kansalaisuskontona. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1986

Sulkunen, Pekka: Abstainers in Finland 1946—1976. A study in social and cultural transition. Reports from the Social Research Institute of Alcohol Studies No. 133. Helsinki 1979

Sulkunen, Pekka: Miksi alkoholin kulutus vähenee Ranskassa? *Alkoholipoliittikka* 51 (1986): 3, 120—128

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Tositarkoituksella. Naisen ja miehen sosiaalinen identiteetti kirjekerhon ilmoituksissa. *Sosiologia* 23 (1986): 4, 312—318

Torode, Brian: Distrust and sanction in discourse. A paper presented in 11th World Congress of Sociology. Delhi, August, 1986.

English Summary

Ilkka Arminen: Raittiusnuoren kokemukset ja raittiusliikkeen kriisi (Youths' experiences of temperance and crisis in the temperance movement)

The temperance movement still had a strong position in Finnish society after the Second World War. Besides instruction in schools, the temperance movement, through the leisure activities it arranged, reached some 15 % of youths in the 1950s. Of those born in 1961, however, only 6 % reported having taken part in youth activities sponsored by the temperance movement. Both the popularity of such activities and the number of local associations organizing them collapsed in the '60s.

The principal material of this study was gathered from free compositions on their experiences, written by youths who had participated in the youth-oriented activities of the organization Raittiuden Ystävät (Friends of Temper-

ance). The essays were studied from the viewpoint of becoming a subject. Youth activities are one way of making the individual into a subject, of asking the person to become an active participant. Youth temperance activities were part of the practice that still succeeded in making subjects out of large population groups after the war, but which failed rather systematically with respect to the large age groups born after the war (the so-called 'wet' generation).

Many members of the generation born before the war have changed their relationship to alcohol, but temperance was still a central, positive value among the youths of the '50s. Attitudes about alcohol became contradictory among the 'wet' generation. Although there were some with wistful recollections of temperance, on the whole the dominant culture had quickly turned against temperance. The circle of alcohol culture came to a close among the suburban generation born in the early '60s.

The fate of temperance youth activities and the experiences of those participating in them reflect the fate of temperance culture, its becoming something exceptional.